

'KİTABIN ADINDA ÖLÜM VAR, AMA ROMAN YAŞAMI ANLATIYOR'

Erdem ÖZTOP / Cumhuriyet Kitap / 05.01.2006

Murat Gülsoy edebiyatımızın en üretken yazarlarından biri. Her yıla sığdırılmış kitaplarla geliyor karşımıza. Bu yılın kitabı ise 'Sevgilinin Geciken Ölümü'. Murat Gülsoy'la bu kitabımı konuştuk.

EO-Sevgili Murat Gülsoy, yeni romanınız 'Sevgilinin Geciken Ölümü' geçen günlerde Can Yayınları tarafından yayımlandı. Her yıl ürün verir oldunuz; hatta öyle ki, 2004'te bir öykü (Bu An'ı Daha Önce Yaşamıştım) ve bir roman (Bu Filmin Kötü Adamı Benim) yayımladınız. Nasıl ve nereden buluyorsunuz bu enerjiyi?

MG- Kitapların arasında az zaman olduğu için size böyle görünüyor. Yirmi yıldır yazıyorum. On üç yıldır yayımlatıyorum yazdıklarımı. Ancak ilk kitabım altı yıl önce yayımlandı. Dolayısıyla şu anda sekiz kitabım var- bu verimli tablo yılların birikimi diye de yorumlanabilir. Öykü kitaplarım genellikle yıllar içinde yazdıklarımın oluşuyor. Hayalet Gemi dergisini çıkarırken ki on yıl süren bir maratondur- iki ayda bir yeni öykü yazıyordum. Bu öyküleri kitap haline getirmeye çok sonra başladım. Beş öykü kitabı yayınladım, hâlâ da Hayalet Gemi'de ya da başka dergilerde yayımlanmış ama kitaplarıma girmemiş öyküler var. Bu Filmin Kötü Adamı Benim bittiğinde yeni romana başlamıştım. İki yıl sürdü Sevgilinin Geciken Ölümü'nün ortaya çıkması. 2004 yılı ise benim için çok verimli bir yıl gibi görünüyor. Sözü ettiğiniz kitapların dışında 2004 sonbaharında bir de inceleme kitabı yayımladım. Büyübozumu: Yaratıcı Yazarlık, Kurmacanın Bilinen Sırları ve İhlâl Edilebilir Kuralları. Bu kitabı yaratıcı yazarlık atölye çalışmalarını Boğaziçi Üniversitesi Mezunlar Derneği'nde başlattığım günlerde yazmaya başlamıştım. Bildiğiniz gibi son yıllarda bu konuya bir ilgi doğdu. Birçok yazar atölyeler açtı, kurslar düzenledi. Ben bu tür çabaların çok yerinde olduğunu düşünüyorum. Her yazarın ayrı bir tarzı ve yaklaşımı vardır. Ben de konuyu ele alış biçimimi bu kitapta ayrıntılı bir şekilde yazdım.

YAŞAMLA ÖLÜM ARASINDA

EO- Yeni romanınızın ilk anda ismini duyduğumda biraz irkildim; ne yalan söyleyeyim okumak için biraz kabullenmem gerekiyordu; yani başlığında ölüm geçen bir romanın mutlaka okuru hüzünlendireceğini... ve her gün kitabı elime alıp bırakışımın haftasında yol verdim kendime, sarmalandım hikâyenin büyüüne... Küçük anekdotu paylaştıktan sonra, biraz da sizden dinlemek isterim, giriş mahiyetinde; örneğin nasıl çıktı böyle bir konu ve hangi hallerde kalemi elinize aldınız?

MG- Evet kitabın adında ölüm var, ama roman yaşamı anlatıyor. Yaşamla ölüm arasında sıkışıp kalmış kahramanımızın gerçekliği anlama, anlamlandırma çabası...

Ölüm, hayat, aşk gibi temel konular edebiyatın ana damarlarını oluşturur. Romanın konusu aklıma nasıl ve ne zaman geldi, bilemiyorum. Gündelik hayatın içinde bir iş yaparken, bir dost sohbetinde ya da bir kitap okurken beliriveren bir düşünceyi unutmamak için hemen not alırım ve onları bir öykü ya da romanın meselesi haline getirmeden önce enine boyuna düşünürüm. Beni yazdırtacak kadar heyecanlandırıyorsa yazmaya girişirim. Sevgilinin Geciken Ölümü'ndeki izlekler benim her zaman merakımı uyandıran konular olmuştur: İnsan zihni dediğimiz şey nedir? Akıl, bilinç, ruh, beden... ve bunların birbirleriyle ilişkileri. Bir yanıyla bu tür felsefi sorular, bir yanıyla da insanlar arasındaki ilişkiler. Aşkın izlediği olası yollar... Aşkın kimi zaman bir borca ya da engele dönüşmesi... Özgürlük ve aşk arasındaki ters ilişki... Romanda yer alan ana temaları bu çizgide çoğaltabiliriz. Ama belki de bu roman için çıkış noktasını oluşturan düşünce akıl-beden ilişkileriydi. Aklın nasıl çalıştığı benim her zaman temel meselemdi. Üniversitede mühendislik okuduğum sıralarda başlayan bu merak beni daha sonra Psikoloji'de yüksek lisans çalışmalarına yöneltti. Bilimsel çalışmalar sırasında öğrendiklerim beni büyülemişti. Bir yandan tüm zihinsel etkinliklerin beynimizin ürünü olduğunu biliyoruz ama bir yandan da tüm o etkinliklerin karmaşık yapısını çözemiyoruz. Felsefenin doğduğu günden bu yana insanlığın düşünce tarihinde en temel sorunlardan biri olan akıl meselesi benim için entelektüel bir heyecan kaynağı olma durumunu hiç yitirmedi. Edebiyata olan ilgimi de zaman zaman bu bağlamda düşünürüm. Kurmaca metinlerin yarattığı müthiş bir yanılsama vardır: Okur, bazen kahramanların zihinlerinin içini gördüğü hissine kapılır. Daha da esrarengiz olan, o karakterin zihninin içine girdikçe 'aynı benim gibi' diye bir yargıya kapılır. Bu hem insan aklının evrensellerinin edebiyat sanatı yoluyla keşfine işaret eder hem de öteki ile buluşmaya, anlamaya hizmet eder ki bu deneyim insanlık değerlerini yüceltmemize neden olur. Bu düşüncelere kapılmama neden olan yazar Oğuz Atay'dı ilk olarak. Çiçeği burnunda bir üniversite öğrencisiyken okumaya başladığım yapıtlarında karşılaştığım sonradan adının bilinçakışı olduğunu öğreneceğim- anlatım tekniği beni sarhoş etmişti. Bu nasıl mümkün oluyor sorusunun cevabını ancak yazarak bulabileceğimi düşündüğüm için yazmaya başladım. Yani benim için yazmak kendimi ifade etmekten daha fazla anlamlar taşıyor.

SOĞUK VE ACIMASIZ...

EO- Hadi söyleyeyim/itiraf edeyim; en son etkili-ölüm temalı bir romanı okumama Adnan Binyazar vesile olmuştu. Ondan sonra da ürkmüştüm, ya da duygu pınarlarımın kurduğunu hissetmiştim. 'Sevgilinin Geciken Ölümü'nü okumaya koyduğumda anlamıştım Binyazar'inkine benzer, o yazınsal şöleni tekrar yaşayacağımı, ki öyle de oldu, romanı üç saat kadar bir zamanda yerime mihlanmışçasına bir solukta okudum. Sonradan düşündüğümde nedenlerini; belki de böyle bir temanın ancak, yine Binyazar'inki gibi yaşamadan yazılamayacağı olabilirdi. Ne dersiniz? Ama sanırım beni ekarte ediyorsunuz, kurgusal bir metin sizinkisi, öyle değil mi?

MG- Sevgilinin Geciken Ölümü otobiyografik bir roman değil. Bu türden unsurlar da içermiyor. Ama, romanın konusu ve çevresinde dolaştığı sorunlar, irdelediği meseleler benim yıllardır kafamı kurcalıyordu. Bu anlamda meseleleri 'yaşamış' olduğumu söyleyebilirim. İnsanın sevdiklerini, yakınlarını, dostlarını kaybetmeye başladığı yaşlardayım. Ölüm her karşılaştığımızda ilk kez tanışıyormuşuz gibi soğuk ve acımasız davranır bize. Bu karşılaşmayla başa çıkabilmek için birbirimize sığınırız. Yetmediği zaman ölümlerle konuşuruz. İçimizden... İşte insanı en çok kanatan ve en çok olgunlaştıran bu iç konuşmalardır. Olmadı, tamamen unuttuğumuzu sandığımız bir dönemde, kalkıp rüyamıza giriverirler. Hiç ölmemiş gibi... Sağlıklı ve şen. Ya da hüzünlü bir sonbahar bahçesinde yol boyu yürürler kolumuza girip. Ölümünden sonra edinilmiş bir bilgelik vardır hareketlerinde. Böyle rüyalardan uyandığımızda bazen ağlıyor oluruz bazen de huzur dolu hissederiz kendimizi.

EO- Bu sürece kadar konuştuklarımızı, "neden ölüm" sorusu üzerinde bütünleştiresek, ne yanıt verirsiniz? Bu yıl takip ettiğim kadarıyla pek çok ölüm teması işlendi metinlerde...

MG- Ölümle yaşamın ilişkisi üzerine her şeyi bildiğimizi sanırız ama yüz yüze geldiğimizde hep ilk kez yaşanan bir deneyim olduğunu anlarız. Ölümle yüzleşmek hayatı anlamının önkoşuludur. Ben bu konuları romanımda bir günün kopmayan akışında ele aldım. Bir günlük zaman dilimi içine bir hayatın sığacağını düşünüyorum. Nasıl ki bir insan tüm insanlığın özetidir, bir gün de tüm yaşamı kapsayabilir. Bir solukta okunmasına seviniyorum. Çünkü hayat da bir soluktan ibaretmiş diyoruz ölümle karşılaştığımız zamanlarda. Ölüm biz insanlar için en büyük sınırdır. Bu sınırın soğuk yüzeyine dokunduğumda hissettiklerimden sadece küçük bir bölümüydü bu romandaki kahramanımın deneyimleri... Kişisel olanı edebiyatla tüketmek aslında mümkün değil. Tam tersine edebiyatla yaşam deneyimimizi çoğaltıyoruz. Yazarken ben hem Cem'in, hem Serap'ın, hem de diğer kahramanların yaşamlarını deneyimledim. Sanırım okurlar da bu şekilde okuyorlar. Bu yüzden garip bir yerde, bir sınır âlemde, Berzah'ta buluşuyoruz.

EO- Ya da romandaki şu cümleyi ortak etmeli mi sohbe: "Ölüm bir süreçtir, bizi tanıyan son kişi öldüğünde tamamlanan bir süreç" (s. 36)

MG- İnsan zihni yok oluşunu kolay kabullenemiyor. Yok olduğumuzu hayal edemeyiz. Zaman zaman öldüğümüzü ve yakınlarımızın nasıl üzüldüğünü, cenazemizi, bizden sonra olacakları hayal etmeye çalışırız. Ama hep bir yerlerden bu olup bitenleri izliyormuşuz gibi bir duyguyla. Mutlak olarak bizim bakışımızın kayboluşudur ölüm. İşte bunu kavraması çok güçtür. Çünkü bir deneyim değildir. Biz öldükten sonra bir süre insanların belleklerinde yaşamaya devam eder imgemiz. Ama o imge de sürekli yeniden kurulur. Bir süre sonra bizle ilgisini tamamen kaybeder. Gerçekten bir zamanlar var olduk mu? Bunu bir zaman sonra kimse söyleyemez. Unutulmak acı bir şey tabii. Ama daha da acısı insanların biz olmadan da yaşamaya devam edecekleri düşüncesidir. Üstelik bu doğanın,

varoluşun tek yasasıdır neredeyse. Örneğin biz öldükten beş-on yıl sonra bizden geride kalanlar ne yapıyor olacaklar? Bunu hayal etmeye çalışın. Kullandığımız nesnelere, yaşadığımız mekânları düşünün. Hepsi değişecektir. Geride kalanlar ölüm hiç yokmuş gibi yaşamaya devam edeceklerdir. Ölümü kavrayabilmemizde bize en çok yardımcı olan ama bir o kadar da yanıltan uyku deneyimleridir. Uyku ölümün kızkardeşidir derler. Evet uyurken bilincimiz uyanık olduğumuzdaki gibi değildir. Ama uyurken gördüğümüz rüyalar bize umut verir. Ölüm de böyle bir şey olsa gerek deriz kendi kendimize, öldükten sonra her şeyin mümkün olduğu bir boyuta geçeceğimizi umarız. Ölümünden sonra bir yaşam olduğunu söyleyen öğretilerin rüyalarından yola çıktığını düşünüyorum. Oysa biz uyurken de zihnimizin bir bölümü çalışmaya devam eder. Mekân duygumuzu tamamen yitirmeyiz. Örneğin uyuduğumuz yataktan düşmeyiz. Ama bu tür basit bilimsel veriler bizim ölüm karşısında duyduğumuz dehşeti azaltmaz tam tersi bir etki yaratır. Çaresizliğimizi, basit organizmalar oluşumuzu anlıyorum ben bilimden. Bunca kırılğan doğamıza karşın inanılmaz bir kavrayış yeteneğine sahip olmamız bizi trajik kahramanlar haline getiriyor.

İNSAN DOĞASI

EO- Söyleşimiz şu soruyla kendine yeni bir yol açmalı diye düşünüyorum, müsadenizle: "İnsanlar her şeyi yapabilirler" mi?

MG- Evet, her şeyi yapabilirler. İnsan davranışlarının bağlama göre şekil alması ürkütücü ama ne yazık ki çıplak bir gerçeklik. Bu konuda, bakın basit ama çok çarpıcı iki örnek geliyor aklıma: Birincisi Milgram'ın deneyi. İki deneye cezalandırmanın öğrenme üzerindeki etkilerini araştırarak bir deneye katılacakları anlatılır. Biri öğretmen biri öğrenci olacaktır bu deneyde. Öğrenci olan deneye sözcük çiftlerini öğrenmesi için bir liste okutulur. Daha sonra öğretmen rolündeki denek bu sözcükleri soracaktır... ve bilemediğinde öğrenciye elektrik şoku verecektir. Öğrenci rolündeki denek küçük bir elektrikli sandalyeye bağlanır. Bu sandalyenin bağlı olduğu şok aletinin göstergesinden 15-450 Volt aralığında gerilim verebileceği anlaşılmaktadır. Öğretmen rolündeki deneye de inandırıcı olması için 45 Volt elektrik verilir. Daha sonra deney başlar. Gerçekte bu deneyde incelenen öğretmen rolündeki denektir. Elektrikli sandalyede oturan denek aslında bir oyuncudur ve ona elektrik verilmemektedir. Deney başlar. Her bilemediğinde öğretmen şokun dozunu arttırmaya başlar. 75 Volt civarında öğrenci yakınmaya başlar, 120 Volt'ta bağırır, 150 Volt'ta deneyden çıkmak istediğini haykırır, yalvarır, 285 Volt'a gelindiğinde çılgınlığa atmaya başlar ve şokun şiddeti daha da yükseltildiğinde tamamen sessizliğe gömülür. Deney sırasında öğretmen rolündeki denek, öğrencinin deneyi bırakmak istediğini duyduğunda odada bulunan araştırmacıya dönüp ne yapması gerektiğini sorar. Araştırmacı devam etmesini söyler. İlk olarak Yale Üniversitesi'nde yapılan deney basitçe budur. Bunu böyle ayrıntılı anlatıyorum çünkü çok önemli bir konuya ışık tutan bir deney. İşkencenin nasıl olup da halen uygar dünyada var olabileceğini açıklayan bir örnek bu. Her neyse... Psikiyatrlar, deneyi yapmadan önce katılımcıların ancak yüzde dördünün

300 Volt seviyesine çıkacağını, çoğunun 150 Volt civarında duracağını ön görmüşlerdir. Yani yüzde dört gibi bir patalojinin nüfus içersinde var olduğu gibi bir varsayımları vardı. Ama deneyin sonucu ne çıktı biliyor musunuz? Katılan deneklerin yüzde altmışının 450 Volt'a kadar yani makinenin son sınırına kadar deneye devam ettikleri bulunmuştur. Bu deney başka şehirlerde ve başka insan gruplarında tekrarlanmış ve sonuç değişmemiştir. Hatta Münih'te yapılan bir deneyde bu oran yüzde seksen beşe çıkmıştır. Bu deney insan doğasının nasıl itaate eğilimli olduğunu göstermesi açısından çok yankılar yaratmıştı. İkinci çalışma ise daha yakın zamandan. Philip Zimbardo ABD'nin en seçkin üniversitelerinden birinin öğrencileri üzerinde yaptığı deneyle insanın insan olmayana dönüşmesinin ne kadar çabuk ve kolay olabileceğini gösterdi. Stanford Üniversitesi'nde yapılan deneyde öğrencilerin bir kısmı mahkûm bir kısmı gardiyan olarak ayrılmıştı. Mahkûmların insan olmayana dönüştürülme taktiği çok kolaydı: Tek tip elbiseler, isim yerine numara ile çağrılmak... Gardiyan rolünü üstlenen öğrenciler mahkûmlara eziyet etmeye başladıklarında Zimbardo mahkûmların güvenliği açısından deneyi kesmek zorunda kalmıştı. Yerde şnav çekerlerken sırtlarına oturmaktan, yangın söndürücü sıkmaya, çıplak elleriyle tuvalet temizletmekten daha ileri eziyet noktasına hızla yuvarlanmışlardı. Bu deneylerin gösterdiği acı bir gerçek var: İnsanlar başkalarına çok kolaylıkla işkence yapabilir, öldürebilir. İşte edebiyatın, bilimin önemi burada başlıyor: İnsanın doğasını değiştirmeye katkıda bulunmak! Anlamak, anlatmak, yorumlamak, değiştirmek... - Devamında aşk ve sevgi kavramları üzerine düşünceleriniz; mesela yirmili, bilemediniz otuzlu yaşların başına kadar aşk hali mevcutken, sonrasında fedakârlık ve sevgi mi ön plana çıkar? - Romanda böyle bir düşünce seslendiriliyor, doğru. Ama unutmamalı ki bu, oradaki kahramanın o anki öznel durumunda ürettiği bir düşünce. Ben aşk gibi bir kavramın çok geniş bir yelpazeye yayılan duygu durumlarının ara renklerini görmemize engel olan bir indirgeme barındırdığını düşünüyorum. Aştan söz etmek o nedenle çok çekici. Aslında çoğu zaman neden söz ettiğimizi bile bilmiyoruz. Her yaş kuşağında, her toplumsal katmanda, her farklı insanlık durumunda aşklar farklı farklı yaşanıyor. Farklılıkları araştırmak yine kendimiz hakkında ipuçları verdiği için ilginçtir. Tabii aşkın bir yanı da temel yaşama güdüsüne bağlanır. Hayatı yaşamak için bize gerekli olan enerji cinsel güdülerle beslenir. Cinsel güdüler ise çoğu zaman tabularla çevrilidir. Dolayısıyla hem hayatın merkezindedir aşk, hem peçelerin ardında gizlenmiştir. Sanatçı için aşk konusunu vazgeçilmez kılan bence bu özellikleridir.

EO- Hürriyet'in Keyif ekinde Ayşen Gür şöyle bir tanımlama getirdi romanınıza ilişkin: "Gazeteci Cem, bir kaza sonucu bitkisel hayata mahkûm olan karısı Serap'a bakmak üzere her şeyden vazgeçer ve evden hiç çıkmayan bir hastabakıcıya dönüşür. Artık iki dünya arasına sıkışmış bir mahkûmdur. 'Konu bu kadar.' " (18.12.2005) Bir soru imi ekleyelim biz de bu alıntının sonuna ve size yöneltelim; bu kadar 'mı'?

MG- Ayşen Gür'ün tanıtım yazısı çok hoştu bence. Baştan bir endişe ile kitaba yaklaştığımı, yaratıcı yazarlık üzerine kafa yoran bir yazarın kitabında deneysel bir

yaklaşımın romanın önüne geçeceğinden korktuğunu ama romanı okuduğunda bu yargısının değiştiğini söylüyor. Aslında ilginç olan siz de söyleşinin başında farklı bir konuda da olsa- bir endişe ile kitabı okumaya başladığınızı söylemişsiniz. Garip... Her neyse...

YAŞANANLAR KADER Mİ?

EO- Anlatımda Serap'ın hastalığına ve teknik bilgilere ilişkin fazlaca ayrıntı söz konusu, bu bir eleştiri konusu olsa?

MG- Elbette ben romanda her şeyin yeterince ve gerektiğince var olduğunu söyledim. Tersini düşünseydim bu şekilde yazmazdım.

EO- "Acaba yaşananlar bir zorunluluk muydu?" Ya da şöyle değiştireyim soruyu; kader mi? İnanır mısınız?

MG- Aslında bu da çok temel bir meseledir. Sadece dinsel anlamda bir kader anlayışından söz etmiyoruz üstelik. Yaşananların daha önceden yaşananların zorunlu bir sonucu olduğunu iddia etmek de bir tür belirlenimcilik. Ne derecede bir özgür iradeye sahibiz? Bu sorunun iyimser ya da kötümser yanıtlarını felsefede, popüler kültürde, kişisel gelişim kitaplarında görmek mümkündür. Ben her yaptığımızın bir karşılığı olduğunu düşünüyorum. Her hareketimizin, her söylediğimizin bir etkisi vardır. İnsan kendini ve yaşamını kurmak için gereken iradeye sahiptir. Ancak dış koşulların kimi zaman bunların gerçekleşmesine engel olduğunu ya da geciktirdiğini ya da hedefinden saptırdığını da eklemeliyiz. Evdeki hesapla çarşıdaki denkleştirmek için sürekli bir döngü içinde çabalar dururuz. Bazen, işler iyi gittiğinde kaderin iplerini elimizde tuttuğumuzu hissederiz, bazen de tam tersini...

EO - Metin içersinde Cem'e parantez içlerinden müdahaleler oluyor, bir tepki mi davranışlarına/düşüncelerine? Cem'in konuşmaları, kimileri için delilik (kendi bile bazen böyle düşünür!) olarak görülebilse de, aslında iç monologların bir eserdir dile gelenler. İçten konuştuğunu varsayıp dilden dökülen... Ne dersiniz? Bu iç monologlar, durumun vesile olduğu bir iç hesaplaşma olarak da düşünülmeli mi?

MG- İçimizdeki sesler... Hangimiz içimizdeki hayaletlerle konuşmayız? İçimiz hayal edebileceğimizden daha kalabalıktır aslında. Tanıdığımız, önemsedığımız insanların hayaletleriyle doludur içkaranlığımız. Çünkü... aslında bedenimizin içinde yapayalnız olduğumuz düşüncesi katlanılmayacak kadar acı vericidir. O yüzden de bu hayaletlerin barınmasına izin veririz. Sonra da onlar bizi ele geçirir. Başkalarının gözleriyle bakarız bazen hayata. Başkalarının sesiyle düşünürüz. Başkalarının kalbiyle hisseder, başkaları gibi acı çekeriz. İnsanlarla ilişkilerimiz gündelik yaşamın koridorlarına sığmaz. Gerçeklik iç dünyamıza doğru sokulurken hayallere, düşlere ve yanılsamalara bürünerek bizi değiştirir, genleştirir. Gözümüzü

içimizde olup bitenlere çevirdiğimiz zaman gördüklerimiz sanat yoluyla açığa çıkar çoğu zaman. Ben böyle onların çok değerli olduğuna, yazanı da, metni de, okuyanı da buluşturan gizemin bu anlarda saklı olduğuna inanıyorum.

HIRPALAYICI ZAMAN...

EO- "Zaman, Tanrı'nın her şeyin bir kez olmasına izin vermesi için vardır" diye bir söz geçer romanda; oysa ki, bir anlamıyla da zaman yoktur, hatta zaman onlar için durmuş, beklemeye almıştır kendisini, diyebilir miyiz?

MG- Zamanın geçişi hırpalayıcıdır. Ondan korunmanın, sakınmanın, ona hâkim olmanın bir yolunu sanırım hiç bir zaman bulamayacağız. Yaşlandıkça kötümser olacağız. Çünkü zaman aleyhimize işlemektedir. Ama bir yandan da herkes kendi zamanını yaşar. Bunu da yaşayarak öğreniyoruz. Çağımız zamandan intikam almak için tuhaf şeyler icat ediyor. Tüketim gibi. Yaşadıklarımızla övünmek için ne kadar çok şey yaptığımızı düşünüyoruz. Ne kadar fazla deneyim sahibi olduğumuzla övünebiliyoruz. Bunların bir önemi var mı gerçekten? Bana göre zaman bizimle insanlar ve hayat arasına kalın bir duvar örer. Yaşlandıkça yalnızlaşmamızın nedenlerinden biri de budur belki. Yavaş yavaş kopmaya başlarız insanlardan ve akıp giden hayattan. Bunu durdurmanın bir yolu yok. Belki bu sınırlı zamanımızı insanların zihinlerine ve kalplerine dokunarak daha katlanılası kılabiliriz.

EO- Meryem Ana'nın sırrı romanın yan motiflerinden biri ve en ilgi çekicisi... Peşi sıra N.A.'nın polisiye, bir o kadar da ruhani hikâyesi...

MG- Bu romanda neyin asıl neyin yan hikâye olduğunu kestirmek çok da kolay değil. En azından kahramanımız Cem için. Sonradan baktığımda, çıksızlığın yarattığı buhran içinde gerçekliğe tutunmak için bütün gücünü harcadığını görüyorum Cem'in. Aya Sofya ile başlayıp, Mimar Sinan'ın Selimiye'ye gizlediği ters lale motifinin üzerinden Meryem Ana'ya uzayan macera... Her şey yolunda gitseydi, Berzah'ta sıkışıp kalmasaydı, Cem'in kovalayacağı hikâye bu olacaktı sanırım. Ama işte Cem evden çıkmasa da 'mistik deneyimler' onu gelip buluyor. Sınırlarda her şey alacakaranlık olduğu için insan kolaylıkla yanılabilir. Sınırların gizemi diyelim. Benim içinse sınırlar yaratıcılığın ve sanatın kendini ortaya çıkardığı zorlu duraklardır. Her aşılın sınır bizi yenilerine götürür. Ama bundan şikâyetçi değilim.

EO- Söyleşimizde soran bölümdeki kişi son olarak şunları söylemeli bence, her şeye rağmen: "İşte gerçek aşk kadın ve erkeğin aynı zihinde aynı seste eriyip gitmeleri..." (s. 81)

MG- Tabii okurlarımız bu cümleyle romanın içinde karşılaştıklarında farklı şeyler düşüneceklerdir. Sanırım hazin bir durumun ifadesidir.

**EO- İstanbul'un gelinliğini giydiği bu mutlu günde gerçekleştirdiğimiz keyifli
söyleři için teřekkürler...**

MG- Ben teřekkür ederim. *eoztopaof.anadolu.edu.tr